

Comparând derivarea cu sufixe și derivarea cu prefixe, se constată un număr mult mai mare de cuvinte compuse aflate la baza derivatelor sufixale.

Considerațiile statistice îi permit autoarei să arate cum s-a schimbat productivitatea afixelor în ultimele decenii: în timp ce folosirea lui *super-* a rămas constantă, unele prefixe au productivitate mai scăzută (*pre-*, *ne-*, *re-*, etc.), vorbitorii par să prefere prefixele *post-* și *non-*, întâlnite mai frecvent. În ceea ce privește sufixele, *-iadă* și *-izare* au devenit foarte productive, iar sufixul *-ar* a devenit mai productiv decât sufixul *-aș*.

În ciuda impresiei multor locutori români, inclusiv lingviști, bazele folosite în derivare sunt foarte multe de origine franceză, bazele din engleză, deși în creștere, fiind în număr mult mai redus. Această concluzie confirmă faptul că la nivel lexical limba română continuă să se dezvolte în direcția imprimată de secolele precedente, de întărire permanentă a caracterului său romanic.

O ultimă observație: chiar și dintre puținele cuvinte pe care le-am citat, multe cu un caracter evident *ad-hoc*, se poate remarca explozia de creativitate pe care a manifestat-o limba română, și ea eliberată după anii cenușii ai dictaturii comuniste și ai limbii de lemn. În aceste creații domină, evident, cuvinte depreciative și depreciativ-ironice, care ne conving de faptul că România continuă să fie țara lui Anton Pann, Caragiale, Creangă, Ion Barbu sau Eugen Ionescu.

ADRIANA COSTĂCHESCU

Universitatea din Craiova

Facultatea de Litere

Craiova, str. A. I. Cuza, 13–15

acostachescu@yahoo.com

Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei.

Un corpus editat de I. CAPROȘU și E. CHIABURU, Iași, Casa Editorială Demiurg, volumul I (1429–1750), 2008, 665 p.; volumul II (1751–1795), 2008, 667 p.; volumul III (1796–1828), 2009, 749 p.; volumul IV (1829–1859), 2009, 693 p.

Impunătorul corpus de însemnări transcrise de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei, alcătuit de către doi cunoscuți istorici ieșeni, Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, își propune să fructifice un izvor de o valoare documentară inestimabilă pentru studierea trecutului nostru. Acest gen de glose olografe constituie o sursă importantă pentru cunoașterea istoriei, limbii și culturii românești, putând suplini, în multe cazuri, lipsa documentelor propriu-zise pentru anumite perioade. În decursul vremurilor, diverși scribi au notat pe filele cărților însemnări care semnalau fapte istorice sau momente ieșite din comun pe care le-au traversat, unele de ordin personal, dar cu referiri la istoria politică internă, istoria economică sau socială, starea timpului și influența sa asupra agriculturii, inundații sau invazii de lăcuste, prețul și circulația cărților, cutremure de pământ, eclipse, comete sau multe alte evenimente care i-au impresionat. Această paletă foarte largă de cronici cvasianonime recompune, în același timp, o imagine inedită a universului mental al societății românești din veacurile trecute.

Lucrarea de față cuprinde însemnări olografe scrise într-o îndelungată perioadă de timp, începând din anul 1429 (de când datează prima adnotare în slavonă) și până în 1859. În corpus sunt incluse însemnări întâlnite pe filele unor manuscrise și cărți vechi care s-au aflat la un moment dat în colecții din Moldova, fiind cercetate și unele fonduri de manuscrise din biblioteci și arhive publice și particulare din țară și, parțial, din afara țării. Cele patru volume reunesc însemnări marginale examinate îndeaproape, sub aspect paleografic, complexitatea editării constând în parcurgerea unui număr mare de cataloage, volume și studii care au reprodus glose scrise în diferite epoci. Însemnările

sunt înregistrate în ordine cronologică, după anul consemnării lor. Notițele nedatate sunt ordonate în funcție de anul apariției cărții pe ale cărei file se află. Transcrierea notițelor olografe oferă, așadar, date prețioase privind diverse întâmplări din istoria țării, unele războaie purtate de-a lungul timpului, precum și ocupațiile străine, informații despre domnitori și faptele acestora din perioada lor de domnie. Ne-au atras atenția câteva texte din această categorie. Astfel, un exemplar din *Cazania* lui Varlaam era achiziționat direct de la mitropolitul moldovean chiar în anul apariției cărții, după cum se specifică pe filele 186–195: „Această sfântă *Evanghelie* au cumpărat-o Mihalcea Durac ce au fost logofăt mare și dusu-o-au la Orhei, în zilele lui Ioan Vasile voievod. Și au dat patru galbeni de aur svenții sale, lui Varlaam mitropolitul Sucevii. V(ă)l(ea)tul 7151 <1643>, 14 martie. Pisal Andrei Mihuleț și diiac. Mihalcea Durac” (vol. I, p. 204). Pe un alt exemplar din *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643), întâlnit în satul Vama, jud. Suceava, este consemnată următoarea mărturie din anul 1757: „Să știe de cându au vinit mărie sa Scarlat vodă domn întâi la Moldova. Atunce înbla veletul 7265. Atunce am vinit și eu, Vasile Movilă, în Vamă zapciu. Vasile Movilă, în luna lui aug(ust) 12” (vol. II, p. 58). Examinarea notițelor de acest fel furnizează informații relevante referitoare la istoria unor scrieri, la locul și împrejurările redactării lor, edificatoare în acest sens fiind glosa aflată pe f. 152 a ms. rom. 1573 BAR, cuprinzând o versiune a lui *Varlaam și Ioasaf*: „Această istorie a *Sfântului Varlaam și Sfântului Ioasaf* s-au scris în zilele preînălțat domnul Moldovii, mărie sa Alexandru Ioan Calimah voievod, la velet 1797 februarie 23, de Toader, fecior popii lui Costandin, fiind slugă la dumnealui Vasilie Rosăt spatar” (vol. III, p. 16). Un interes aparte îl prezintă însemnările care conțin o suită de date despre identitatea scribului, proprietarul scrierii, locul achiziționării sau viitorii beneficiari ai cărții. Au fost trecute în corpus note detaliate privind prețul și circulația cărții, costul legăturii sau identitatea legătorilor de carte. Nu de puține ori, întreaga comunitate își aducea contribuția la achiziționarea unei cărți de cult, ceea ce dovedește prețuirea care se acorda dintotdeauna acestor tipărituri valoroase. O astfel de însemnare de proprietate este prezentă pe o *Liturghie*, apărută la Iași, în 1794, păstrată în satul Epureni, jud. Vaslui: „Această sfântă *Liturghie* iaste cumpărat(ă) de satul Epureni și s-au dat bisericii de poman(ă), la hramu Sfântului Vasile, tot la Iepureni. Și să nu îndrăznească (*sic!*) nimine a o înstrăina de la bisariică, că esti dreptă a satului și amu datu 11 lei pe dânsa. Și amu fostu noi ostinitor(i), noi, de amu strânsu bani: iere(i) Nechita. 1797, maiu 23. Această *Liturghii* esti a satul(ui) Eporeni, la bisărica lui Cazimir, o cumpărat(-o) satol, pentru sufletul lor” (vol. III, p. 18).

Cei mai mulți dintre deținătorii vechilor scrieri cumpărau cartea de cult pentru a o da de pomană la biserică „pentru sufletul lor și al neamului lor” ori pentru a o lăsa ca zestre sau moștenire, subliniindu-se numele urmașului cu dreptul statornicit de proprietate asupra cărții. Prezența însemnărilor privind donația cărților liturgice a fost semnalată pe mai multe exemplare consultate de către autori. Iată un exemplu de pe o *Evanghelie*, apărută la București, în 1750: „(Această) s(fânt)ă *Evan(ghelie)* am cumpărat(-o) eu, Hariton, împreună cu soțul meu Safta și am dat(-o) sfintii bisericii, ce să numeștea hramul Blagoveștenie, să fie poman(ă) pentru sufletul meu și a soțului meu, și a părinților miei, și a fiilor miei și a tot neamului meu, cinea (s-ar) ispiti să o fure sau să o vând(ă) de la sfânta bisăric(ă) din neamul meu sau din streini sau din preuți carii vor fi la ace(a)stă sfânt(ă) biseric(ă) să fie supt tot blestemul sfintii bisăricii afurisiți și anatema, maranata în veac, că eu am dăruit-o sfintii bisăricii cu toat(ă) voie noastră în zililela preluminatului preînălțatului domnului nostru Ion Mateiu Ghica voievod, le velet 7262 <1753> ghen(ar) 2(7)” (vol. II, p. 17). Sunt de remarcat și daniile domnești, darurile de carte făcute comunităților unor sate, bisericilor, mănăstirilor pentru împlinirea rosturilor învățaturii. În anul 1754, Ioan Cantacuzino înzestrează un lăcaș de cult cu un *Strastnic*, aflat în satul Râpile de Jos: „Această cart(e) în care (se) cuprindi slujba mântuitoarilor patimi, am cumpărat(-o) eu, robul lui Dumnezău, Ioan Cantacuz(i)no vel com(is) și am dat(-o) besăricii noastre din Grozăști, de la ținutul Bacăului, undi să cinstești și să prăznuiești hram(u) Adormire Precuratei Ficeoarii, spre pomenire și a părinților. Și să aibă datorie preoții ce după vrem(i) or fi la această besărică sau undi va fi cart(ea) aceasta a pomeni la sfântu jărtăvnic num(i)le meu, Ioan, și a preiubit soțu meu, Marie și a fiului nostru, unu născut Mihaiu. L(ea)t 7263. Ion Cantacuzino vel com(is)” (vol. II, p. 40).

Numeroase notații olografe conțin blesteme înfricoșătoare la adresa persoanelor care ar fi îndrăznit să înstrăineze cărțile de cult. Reprezentativă în acest sens este o însemnare datată din 1753, de pe o *Evanghelie* din satul Bârsănești, jud. Bacău: „Să s(e) știe că această sfântă carte, *Ivangelie*, am cumpărat-o eu, ier(o)monah Varlaam, de la Ciurbă, schitul Brăteștilor, ca s(ă) slujitoarea sfântului schitu, pe bani, optu lei. Iar cine să va afla ca să o ia sau să o înstriineze, unul ca acela să n-aibă voia și si fie despărțit de Sfânta Troiță, și negru ca Iuda vânzătorul di H(risto)s, afurisit și anafitimi și precopsală în casa lui să nu fie în veci. Și așe veche am cumpărat-o. Și îmbla veletul de la zidire(a) lumii 7262 <1753> sep(temvrie)” (vol. II, p. 22).

Sunt expuse o serie de însemnări care semnaleză date despre nașterea, căsătoria, starea socială, locul de trai sau decesul unor posesori de carte ori slujitori ai Bisericii. Adnotările marginale cu referire la diverse fenomene ale naturii, cutremure, calamități asupra roadelor pământului constituie subiectul altor intervenții ale scribilor. Se impun atenției și însemnări de sorginte folclorică, a căror, valoare paremiologică este evidentă. Întâlnim o notație de acest fel, datând din 1753, pe *Leatopisățul Țării Muntenesti* (ms. rom. 940 BAR): „Precum la bou și la măgar boldul, așa la norodul făr-de-lege bățul. Precum ușa să întoarcă la țățana ei, așa leneșul pre patul lui. Lume aceasta este un somnu, din care nu ne putem deștepta, făr-numai în ceasul morții. Și aice am scris eu, ca să să știe, pentru pomenire. Costantin sãn Iordachi Balși ban. V(ă)(ea)t 7262 <1753> dec(emvrie) 26” (vol. II, p. 28).

Desigur, autorii catalogului nu au reușit să înregistreze toate însemnările provenite din ținutul Moldovei. Astfel, pe o *Psaltire*, apărută la Movilău, în 1796, exemplar existent la BAR, filiala Cluj-Napoca (CRV 761), am întâlnit, printre altele, următoarea notiță de pe p. [435]: „Această sfântă și dumnezăiască carte, ce să numește *Psaltire*, este a părintelui Ion ot Șârbeoni, ținutul Neamțului, 1821, martie, 10. / Și am scris eu, [...] de mai sus și ou iscălit Ștefan Alecul ot Gura Vă<ii> și popa Ion Țicovanu. / Preutul Simion ot Crăcăoni”. În aceeași zonă se circumscrie și un *Octoih* tipărit la Blaj, în 1770 (CRV 93 BAR Cluj-Napoca), cu o însemnare de proprietate așternută pe mai multe file.

În linii mari, acest corpus denotă o documentare riguroasă, precum și scupulozitate în ordonarea cronologică și acuratețea redării textelor. Notițele autografe scrise cu caractere chirilice sunt reproduse în transcriere interpretativă. Însemnările slavone au fost înregistrate în forma lor originală, urmată de traducerea în română, alteleori numai în varianta tradusă, la fel ca în cazul unor texte grecești. Un indice general exhaustiv însoțește fiecare din cele patru volume. Un indice tematic ar fi fost util pentru cercetarea sistematică a însemnărilor. Având însă în vedere faptul că au fost utilizate surse bibliografice diferite, aparținând mai multor autori, nu există o unitate în privința transpunerii textelor, a interpretării grafiei sau a întregirii unor abrevieri. Nu s-a delimitat sfârșitul unei file recto sau verso în cazul în care o însemnare se întinde pe două sau mai multe file. Lipsesc apoi unele elemente de codicologie și diplomatică strict necesare pentru editarea științifică a acestui gen de însemnări, nefiind specificate tipurile de scriere și culoarea cernelii folosite.

În graiul scribilor se regăsesc, de obicei, particularități lingvistice specifice epocii și regiunii în care au fost scrise. Limba însemnărilor manuscrise prezintă o mare varietate de fonetisme, forme și termeni, în funcție de proveniența dialectală a scribului. Or, datorită diversității regulilor folosite de autorii anteriori, textele reunite în acest corpus nu oferă lingviștilor certitudini privind autenticitatea transcrierii lor, lucru pe care înseși editorii ieșeni îl recunosc în preambul. Unele slove au o valoare probantă relativă. Spre exemplu, valoarea fonetică a lui [ă] în grafiile de tipul *întăi, lumănările, mână, cântă* nu poate fi stabilită cu exactitate pe baza interpretării grafiei, fiind indicată redarea acestora conform pronunțării actuale. Este improprie, de asemenea, notarea diftongului [ia] în grafii precum *Ardial, bisiarică, trecia*. În unele situații, punctuația nu a fost revizuită potrivit normelor în vigoare. Cu toate aceste inconveniente, ediția de față se detașează prin caracterul informativ privind însemnările de pe cartea veche, având ca finalitate valorificarea acestui „imens jurnal colectiv al istoriei noastre”, așa cum se arată în prefață.

CRINA POP

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară

„Sextil Pușcariu”

Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21